

علائم ظهور امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام

خادمه بتول^۱، عصمت زهرا^۲

چکیده

ظهور منجی بشر در دوران آخرالزمان باوری قطعی و همگانی است. ادیان و شرایع توحیدی و غیرتوحیدی و نیز بعضی از مکاتب بشری نوید چنین روزی را به پیروان خویش داده‌اند. در این میان اسلام با مبانی قوی نظری و عملی، موضوع ظهور را به صورت صحیح تبیین کرده است و با راهکارهای مناسب، واژه انتظار و منتظر مصلح را در میان جوامع اسلامی تبیین کرده است. واژه مهدویت و مهدی تبلور فرهنگ انتظار است که همه مسلمین اعم از شیعه و اهل سنت در باورداشت آن اتفاق نظر دارند. از زمان ظهور اسلام، پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام و صحابه و یاران ایشان عهده‌دار تبیین فرهنگ مهدویت بوده‌اند. علائم و زمینه‌های ظهور امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام از مسائلی است که ذهن بسیاری از معتقدان به حضرت را به خود مشغول می‌کند. مقاله حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که علائم ظهور حضرت چیست. شناخت علائم حتمی و غیر حتمی، علائم عام و خاص، علائم بافاصله و بی فاصله، علائم زمینی و آسمانی، علائم نزدیک و علائم فاصله‌دار با ظهور حضرت حجت براساس آیات و روایات وارده از ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام در پژوهش حاضر تبیین می‌شود.

واژگان کلیدی: عصر ظهور، امام عصر، علائم ظهور، آخرالزمان.

۱. دانش پژوه کارشناسی فقه و اصول، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام العالمیه، پاکستان.

۲. دانش پژوه کارشناسی تاریخ اسلام، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام العالمیه، پاکستان.

۱. مقدمه

هر مسئله‌ای که اهمیت و مقبولیت عمومی داشته باشد مخاطرات و تهدیدها نسبت به آن از ناحیه سودجویان و فرصت‌طلبان بیشتری شود از جمله این مسائل که شاخصه‌های جهانی و همگانی دارد ظهور منجی است که به منزله اعتقاد و باور عمومی در همه ادیان مطرح شده است. طبیعی است افرادی که به دنبال منفعت و سودجویی فردی هستند با آزمندی بسیار و با ظاهرسازی فریبنده، مردم را اغفال می‌کنند تا به نیت سوء خود برسند. از این رو بیان نشانه‌ها و علائم ظهور، ضروری است و رهبران و بزرگان دین برای جلوگیری از این انحراف‌ها و کج‌روی‌ها و برای حفظ باورهای اصیل مردم باید منجی و مصلح آخرالزمان را با تمام شاخصه‌ها و خصال معرفی کنند و برای ظهور و قیام او نشانه‌ها و علائمی بیان کنند تا مردم در تمیز سره از ناسره در تحیر و تردید نمانند. از همین رو در روایات و احادیث بسیاری منجی آخرالزمان، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و کیفیت ظهور او با تمام علائم و نشانه‌ها بیان شده است.

۲. علل و اسباب غیبت

اینکه امام عجل الله تعالی فرجه الشریف براساس چه مصالحی غائب شد و چه نوع اسبابی در غیبت او تأثیرگذار بود یا غیبت چه اهدافی دارد سؤالی است که برای پاسخ به آن باید توجه داشت که امامت مثل نبوت وابسته به امر و اراده خداوند است و نباید توقع داشت که انسان با عقل خود بتواند به پاسخ همه سؤالاتش برسد. خداوند برای هدایت بشر همیشه برنامه خاصی داشته است. اول فرستادن انبیا همراه با کتاب‌های آسمانی و پس از انبیا وظیفه هدایت مردم را به عهده امامان گذاشت که همه براساس اهداف و حکمت بود و غیبت هم چون به امر خداوند است حتما حکمت و هدفی دارد چون خداوند حکیم است و کاری بدون مصلحت و هدف انجام نمی‌دهد. بنابراین، اینکه بتوان به حکمت و علت اصلی غیبت پی برد امری در توان عقل بشر نیست. امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف در حدیثی می‌فرماید: «برای صاحب امر عجل الله تعالی فرجه الشریف غیبتی هست که چاره‌ای جز آن نیست و علتی دارد که من مجاز برای آشکارکردن آن برای شما نیستیم. حکمت غیبت صاحب‌الزمان مثل حکمت غیبت‌های انبیای پیش است و آن

حکمت آشکار نمی‌گردد مگر بعد از ظهور آن حضرت همان گونه که حکمت اعمال خضر در شکستن کشی، انداختن دیوار و کشتن طفل بعد از انجام کارها برای حضرت موسی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) آشکار شد. همین که ما می‌دانیم خداوند حکیم است و حکیمانه بودن افعال او را تصدیق خواهیم کرد یعنی به حکیمانه بودن غیبت امام (عجل الله تعالی فرجه الشریف) ایمان می‌آوریم هرچند دلیل آن برای ما روشن نباشد» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ۴۸۱/۲).

۱-۲. حفظ جان امام (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و جلوگیری از شهادت

حکومت معتمد عباسی همیشه به دنبال این بود که اگر از امام عسکری (عجل الله تعالی فرجه الشریف) فرزندی به دنیا آید او را بکشند. بنابراین، اگر حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) هم مثل پدرانش در حالت عادی و علنی به دنیا می‌آمد و زندگی می‌کردند به شهادت می‌رسید و از آنجا که حکمت الهی اقتضا می‌کرد که امام (عجل الله تعالی فرجه الشریف) زنده بماند و با قیام خود در سراسر جهان حکومت اسلامی درست کند. بنابراین، باید امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) از نظرها پنهان بماند و از این طریق از دسترس دشمنان در امان بماند و این مطلب در احادیث بیان شده است. امام صادق (عجل الله تعالی فرجه الشریف) روایت می‌کند که به زراره فرمود: «همانا برای قائم قبل از قیامش غیبتی هست. زراره پرسید چرا؟ امام (عجل الله تعالی فرجه الشریف) فرمود: به دلیل خوف از جانش که کشته نشود» (نعمانی، ۱۳۸۷، ص ۱۷۷). البته نباید گمان کرد که این خوف و ترس بر جان، ترس شخصی بوده است چون همه امامان آماده شهادت در راه خدا بودند بلکه مقصود آن است که در صورت شهید شدن امام، برنامه الهی که مبنی بر اقامه عدل در جهان است ناتمام می‌ماند (سعیدی مهر، ۱۳۹۳، ۱۹۳/۲).

۲-۲. آزمایش و آزمون الهی از مردم

مطلبی دیگر که در روایات به آن اشاره شده این است که خداوند به سبب غیبت امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) می‌خواهد مردم را بیآزماید تا مؤمنان راستین از افراد ضعیف‌ایمان جدا شوند و همچنین سختی‌ها و مصائب دوران غیبت سبب پاک شدن شیعیان از گناهان شود. امام صادق (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در این زمینه می‌فرماید: «همانا دوران غیبت قائم طولانی می‌شود تا حق آشکار گردد و ایمان مؤمنان از طریق ارتداد شیعیانی که طینت پاکی ندارند از ناخالصی‌ها پاک شود» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ۳۵۶/۲).

۲-۳. آزادبودن آخرین امام از بیعت ستمگران

در بعضی روایات به این امر اشاره شده است که علت غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آن است که او درحالی قیام می کند که بیعتی از طرف ستمگری درگرددنش نباشد. پدران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هر یک به مقتضای حکمت الهی در شرایطی قرار داشتند که به خواست خداوند و برای حفظ اسلام و وحدت مسلمانان مجبور به پذیرفتن بیعت حاکمان جور و ستمگر زمان خود بودند و از مبارزه علنی با آنها خودداری می کردند، اما خواست خداوند بر این است که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف حتی لحظه ای از عمر خویش در تقییه نباشد و تنها آن زمان ظاهر شود که تمام اسباب و وسایل برای مبارزه علنی با ستمگران فراهم باشد. از امام رضا عجل الله تعالی فرجه الشریف روایت شده است که ایشان در پاسخ به یکی از اصحاب که درباره علت غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف پرسیده بود، فرمود: «غیبت به این خاطر خواهد بود که تا آن وقتی که با شمشیر قیام کند بیعت کسی بر گردن او نباشد» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ۲/۴۸۵) خواهیم پراخت.

۳. علائم ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

۳-۱. علائم عام

آن دسته از نشانه ها و علائمی که شاخصه های کلی و عمومی دارند یعنی، در قالب پدیده خاص، در برهه خاص و در افراد خاصی متصف نشده اند علائم عمومی نامیده می شوند مانند احادیث و روایاتی که از احوال و اوضاع مردمان آخرالزمان خبر می دهند و از انحرافات و کج روی هایی که در آن دوره رخ می دهد سخن به میان آورده اند که در واقع نوعی بیان علائم و نشانه های ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است، اما در قالب و معیار کلی و عمومی. «عن ابن عباس عن رسول الله صلى الله عليه وآله: في حديث ان الله اوحى اليه ليله اسرى به ان يوصى الى علي واخبره بالائمة من ولده الى ان قال واخر رجل منهم يصلى عيسى ابن مريم خلفه يملا الارض عدلا كما ملئت جورا وظلما... فقلت الهی وسیدی متی یکون ذاک؟ فاوحى الله عزوجل الى: یکون ذالک اذا رفع العلم وظهر الجهل وکثر القراءة وقل العمل وکثر القتل وقل الفقهاء والهادون وکثر فقهاء الضلالة والخونة وکثر الجور والفساد وظهر المنکر وامر امتک به ونهی عن المعروف» (عاملی، ۱۴۲۵، ۷/۳۹۰).

ابن عباس می‌گوید: «در شب معراج مطالبی به رسول اکرم ﷺ وحی شد که باید به حضرت علی علیه السلام در مورد ائمه بعد از آن حضرت که از فرزندان او هستند، سفارش کند. آن حضرت خبر را داد تا آنجا که فرمود: آخرین آنها [نشانه‌هایی دارد از جمله اینکه عیسی بن مریم علیه السلام پشت سرش نماز می‌خواند، زمین را پراز عدل و داد می‌کند چنانچه پراز ظلم و جور شده باشد. عرض کردم: خداوند! آن کی خواهد شد؟ فرمود: خداوند به من وحی کرد که هرگاه علم از میان برداشته شود و جهل و نادانی ظاهر شود، قرائت‌های [قرآن] زیاد، اما عمل کم شود، قتل و کشتار زیاد شود، فقها و هدایت‌کنندگان واقعی کم شوند، علمای فاسق و خیانتکار زیاد شوند، جور و فساد زیاد شود، منکر ظاهر شود، امت تو امر به منکر و نهی از معروف کنند». حضرت علی علیه السلام در جواب سؤال صعصعه بن صوحان که از یاران آن حضرت بود در باب دجال و خروجش و پیرامون نشانه‌هایی از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین فرمود: «فان علامة ذلك اذا مات الناس الصلاة واضاعوا الامانة واستحلوا الكذب، واكلوا الربا واخذوا الرشاشيدوا البنيان وباعوا الدين بالدنيا واستعملوا السفهاء وشاوروا النساء وقطعوا الارحام واتبعوا الاهواء، واستخفوا بالدماء؛ علامت خروج و قیام دجال زمانی است که مردم نماز را ترک کنند و این امر در میان مردم بمیرد، امانت‌ها را ضایع کنند، دروغ‌گفتن را حلال شمارند، ربا بخورند، رشوه بگیرند، ساختمان‌ها را محکم سازند و دین را به دنیا فروشند، مردمان کم‌عقل را بر کارها گمارند، زنان را در کارهای اجتماعی و شخصی طرف مشورت قرار دهند، قطع صلح ارحام کنند از هوا و هوس پیروی کنند و کشتار و خونریزی را کوچک شمارند» (علامه مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲/۱۹۳).

۲-۳. علائم خاص

بعضی از نشانه‌ها و علائم ظهور به صورت خاص و با شاخص‌های ویژه در افراد متعین تبلور می‌یابد. برای مثال در روایات بسیاری ذکر شده است که ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در سال فرد و در روز فرد تحقق پیدا خواهد کرد. ظهور و خروج افرادی به نام دجال و سفیانی که مظهر ضلالت و گمراهی و نیز قیام افرادی مثل یمانی و سید خراسانی که سنبل هدایت هستند جزء علائم خاص شمرده می‌شود و در احادیث با اسم و رسم و با ویژگی‌های مخصوصشان وارد شده است. امام باقر علیه السلام فرمود: «تنزل الرايات

السود التي تخرج من خراسان الى الكوفة فاذا ظهر المهدى بعث اليه بالبيعه؛ پرچم‌های سیاهی از ناحیه خراسان بیرون می‌آید و به جانب کوفه به حرکت درمی‌آید، پس چون مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ظاهر شود اینان وی را دعوت به بیعت می‌کنند» (علامه مجلسی، ۱۴۱۰، ۲۱۷/۵۲). امام باقر ع فرمود: «برای مهدی ما دو نشانه است که از هنگامی که خداوند آسمان‌ها و زمین را خلق فرمود، سابقه ندارد: خسوف در شب اول ماه رمضان و خسوف در نیمه همان ماه و این دو از زمانی که خداوند آسمان‌ها و زمین را خلق کرده است [این چنین] وجود نداشته است» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲، ص ۴۴۴). در روایات فوق نشانه‌ها و علائم خاصی برای ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف تعیین شده است.

۴. علائم حتمی و غیر حتمی

فضیل بن یسار از امام باقر ع روایت کرده که فرمود: «نشانه‌های ظهور دو دسته است: یکی نشانه‌های غیر حتمی و دیگر نشانه‌های حتمی. خروج سفیانی از نشانه‌های حتمی است که راهی جز آن نیست». (نعمانی، ۱۳۸۷، ص ۴۲۹)

۴-۱. علائم حتمی

علائم و نشانه‌هایی که به طور قطع قبل از ظهور حضرت رخ خواهند داد و هیچ‌گونه قید و شرطی در ایجاد آنها لحاظ نشده است علائم حتمی نامیده می‌شوند و شاید بتوان گفت که ادعای ظهور قبل از تحقق آنها کذب و دروغ است. بعضی از این علائم قطعی عبارتند از:

۴-۱-۱. خروج سفیانی

امام سجاد ع فرمود: «ان امرالقائم حتم من الله وامرالسفیانی حتم من الله ولایکون قائم الا بسفیانی؛ ظهور قائم از ناحیه خداوند قطعی و خروج سفیانی نیز از جانب خداوند قطعی است و قائمی جز با سفیانی وجود ندارد». (علامه مجلسی، ۱۴۱۰، ۸۲/۵۲) در روایت دیگری آمده است: «پیش از ظهور، مردی از نسل ابوسفیان در منطقه شام خروج می‌کند و با تظاهر به دین‌داری گروه زیادی از مسلمانان را می‌فریبید و به گرد خود می‌آورد و بخش گسترده‌ای از سرزمین‌های اسلام را به تصرف خویش درمی‌آورد و بر مناطق پنج‌گانه شام، حمص، فلسطین، اردن و قنسیرین (نام شهری در نزدیکی

حلب) و منطقه عراق سیطره می یابد و در کوفه و نجف به قتل عام شیعیان می پردازد و برای کشتن و یافتن آنان جایزه تعیین می کند. آنگاه که از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف باخبر می شود با سپاهی گران به جنگ وی می رود که در منطقه بیداء (بین مکه و مدینه) با سپاه امام عجل الله تعالی فرجه الشریف برخورد می کند و به امر خدا همه لشکریان وی به جز چند نفر در زمین فرومی روند و هلاک می شوند» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ص ۶۵۱؛ علامه مجلسی، ۱۴۱۰، ۲۱۵/۵۲؛ متقی هندی، ۱۴۰۵، ۲۷۲/۱۴؛ الصدر، ۱۴۱۲، ص ۵۱۸-۵۲۰).

۴-۱-۲. خسف در بیداء

خسف یعنی، فرورفتن و پنهان شدن و بیداء نام منطقه ای در مکه و مدینه است. لشکر سفیانی در این منطقه که به قصد جنگ با امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است در زمین فرومی روند. (کلینی، ۱۴۰۱، ۳۱۰/۸)

۴-۱-۳. خروج یمانی

امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «والیمانی من المحتوم؛ قیام یمانی از نشانه های حتمی است». (نعمانی، ۱۳۸۷، ص ۲۵۶) این نشانه در منابع عامه نیست، ولی در مصادر شیعه روایات فراوانی در این باره وجود دارد. امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «قیام های سه گانه خراسانی، سفیانی، یمانی در یک سال و یک ماه و یک روز خواهد بود و هیچ پرچمی به اندازه پرچم یمانی دعوت حق و هدایت نمی کند» (الصدر، ۱۴۱۲، ص ۵۲۵؛ نعمانی، ۱۳۸۷، ص ۲۵۲).

۴-۱-۴. قتل نفس زکیه

زکیه یعنی، فرد پاک و بی گناه و کسی که قتلی انجام نداده است و جرمی ندارد. در آستانه ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در گبرودار مبارزات زمینه ساز انقلاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فردی پاکبخته و مخلص از اولاد حضرت امام حسن مجتبی عجل الله تعالی فرجه الشریف در راه امام می کوشد و در این راه مظلومانه به قتل می رسد. روایات گاهی نفس زکیه و گاهی سید حسنی گفته اند. امام باقر عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «بین ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و کشته شدن نفس زکیه بیش از پانزده شبانه روز فاصله نیست» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲، ص ۴۵۹؛ الصدر، ۱۴۱۲، ص ۵۱۱؛ شیخ مفید، ۱۴۱۴، ۳۷۴/۲؛ طبرسی، ۱۴۱۷، ص ۴۲۷).

منظور از صیحه آسمانی صدایی است که در آستانه ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آسمان شنیده می شود و همه مردم آن را می شنوند. در روایات، تعبیر به ندا، فزعه و صوت نیز شده است که ظاهر آن نشان می دهد هر یک از اینها نشانه جداگانه ای است که پیش از ظهور واقع می شود، ولی به نظر می رسد که اینها تعبیر از یک واقعیت است و ممکن هم هست که از سه حادثه جدای از هم خبر داده باشند که اول صداهاى هولناكى برآید و همه را به خود متوجه کند (صیحه) و به دنبال آن صدای مهیب و هولناکی شنیده شود که دل های مردم را به وحشت اندازد (فزعه) و آن گاه از آسمان صدایی شنیده می شود که مردم را به سوی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فرامی خواند (نداء). روایاتی که از این معنا خبر داده اند از طریق شیعه و سنی فراوان هستند. امام باقر علیه السلام می فرماید: «نداکننده ای از آسمان نام قائم را ندا می کند، پس هر که در شرق و غرب است آن را می شنود و از وحشت این صدا خوابیده ها بیدار و ایستادگان نشستند و نشستگان بر دو پای خویش می ایستند. رحمت خدا بر کسی که از این صدا عبرت گیرد و ندای وی را اجابت کند؛ زیرا صدای نخست صدای جبرئیل روح الامین است (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۵۴). آن گاه می فرماید: «این صدا در شب جمعه بیست و سوم ماه رمضان خواهد بود در این هیچ شک نکنید و بشنوید و فرمان برید در آخر روز شیطان فریاد می زند که فلانی مظلوم کشته شد تا مردم را بفریبد و به شک اندازد» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۵۴).

امام صادق علیه السلام می فرماید: «در ابتدای روز گوینده ای در آسمان ندا می دهد که آگاه باشید که حق با علی علیه السلام و شیعیان اوست. پس از آن در پایان روز شیطان که لعنت خدا بر او باد از روی زمین فریاد می زند که حق با عثمان و پیروان اوست، پس در این هنگام باطل گرایان به شک می افتند. هرگاه گوینده ای از آسمان ندا بزند که حق با اولاد محمد صلی الله علیه و آله است در آن هنگام ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به سر زبان ها می افتد به گونه ای که غیر از او یاد نمی کنند». (الصدر، ۱۴۱۲، ص ۱۷۶؛ اربلی، ۱۴۰۳، ۳/۲۶۰؛ شیخ طوسی، ۱۴۱۱، ص ۴۳۵ و ۴۵۳-۴۵۴؛ شیخ مفید، ۱۴۱۴، ۲/۳۷۱؛ شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ص ۶۵۱؛ علامه مجلسی، ۱۴۱۰، ۲۰۴/۵۲ و ۲۸۸-۲۹۰؛ صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲، ص ۴۵۹؛ نعمانی، ۱۳۸۷، ص ۲۵۴) فضل بن شاذان از ابی حمزه ثمالی نقل می کند: «قلت لابی جعفر خروج السفیانی من

المحتوم؟ قال نعم والنداء من المحتوم و طلوع الشمس من مغربها من المحتوم واختلاف بنى العباس فى الدولة من المحتوم وقتل النفس الزكية محتوم وخروج القائم من آل محمد محتوم» (شيخ مفيد، ۱۴۱۴، ۳/۳۴۷). «به امام باقر عليه السلام عرض كردم: آیا خروج سفيانى حتمى است؟ فرمود آرى. صحيحه آسمانى نيز از علائم حتمى است و طلوع خورشيد از مغرب حتمى است. اختلاف بين بنى عباس در رابطه با حكومت، حتمى است، كشته شدن نفس زكيه حتمى است، قيام قائم آل محمد عليه السلام حتمى است»

۴-۲. علائم غير حتمى

بعضى از نشانه‌هاى ظهور قبل از ظهور به طور مشروط رخ مى‌دهند؛ يعنى اگر مقتضى آنها موجود و موانع مفقود باشد تحققشان حتمى خواهد بود. در ميان نشانه‌ها و علائم آنچه حتمى شمرده شده است جزء محتوميات هستند و غير از آنها كه گروه بسيارى از علائم را تشكيل مى‌دهند جزء علائم غير حتمى شمرده مى‌شوند.

۴-۳. علائم بافاصله و بي فاصله

۴-۳-۱. نشانه‌هاى نزديك به وقت ظهور

در بعضى از روايات تصريح شده است كه بعضى از علائم در سال ظهور امام زمان عليه السلام رخ مى‌دهند؛ يعنى قبل از ظهور و در آستانه قيام حضرت مهدى عليه السلام اين نشانه‌ها يكي پس از ديگرى پديدار مى‌شوند و به ظهور امام زمان عليه السلام منتهى مى‌شود. امام صادق عليه السلام فرمود: «خروج الثلاثة الخراسانى والسفيانى واليمانى فى سنة واحدة فى شهر واحد، فى يوم واحد وليس فيها راية باهدى من راية اليمانى يهدى الى الحق» (نعمانى، ۱۳۸۷، ص ۲۵۲). خروج سه شخص يعنى، قيام خراسانى و سفيانى و يمانى در يك سال و در يك ماه و يك روز خواهد بود و در اين ميان هيچ پرچمى به اندازه پرچم يمانى به حق و هدايت دعوت نمى‌كند. امام باقر عليه السلام فرمود: «ليس بين قيام القائم وقتل النفس الزكية اكثر من خمس عشريئة» (شيخ مفيد، ۱۴۱۴، ۲/۳۷۴؛ طبرسى، ۱۴۱۷، ص ۴۲۷). «بين ظهور مهدى عليه السلام و كشته شدن نفس زكيه بيش از پانزده شب فاصله نيست».

۴-۳-۲. علائمی که با ظهور، فاصله زمانی دارد

بعضی از نشانه‌ها و علائم در بستر تاریخ با فاصله بسیاری با وقت ظهور تحقق می‌یابد، حتی بعضی از آنها قبل از تولد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف رخ می‌دهند و بعضی بعد از تولد و قبل از ظهور با فاصله زیاد تحقق پیدا می‌کنند و خواهند کرد چنان که شماری از آنها مانند ازهم‌گسستن بنی‌امیه و بنی‌عباس، خروج ابومسلم خراسانی، اختلاف بین مسلمانان و... اتفاق افتاده است.

۴-۴. علائم زمینی و آسمانی

۴-۴-۱. علائم طبیعی و زمینی

در میان نشانه‌ها و علائم ظهور، غالب آنها نشانه‌های طبیعی و زمینی هستند و هر کدام در تثبیت حقانیت ظهور و قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نقش اساسی دارند. امام علی علیه السلام فرمود: «و یخرج رجل من اهل بیتی فی الحرم فیبلغ السفیانی، فیبعث الیه جندا من جنده فیهزمهم فیسیر الیه السفیانی بمن معه، حتی اذا جاوزوا ببیداء من الارض، خسف بهم، فلا ینجوا منهم الا المخبر عنهم؛ مردی از خاندان من در سرزمین حرم قیام می‌کند، پس خبر خروج وی به سفیانی می‌رسد. وی سپاهی از لشکریان خود را برای جنگ به سوی او می‌فرستد و آنان را شکست می‌دهد. آن‌گاه خود سفیانی با همراهانش به جنگ وی می‌رود و چون از سرزمین بیداء می‌گذرند زمین آنان را فرومی‌برد و جزیک نفر که خبر آنان را می‌آورد کسی از آنان نجات نمی‌یابد» (یزدی حایری، ۱۴۲۲، ۱۱۰/۲). نشانه‌هایی مانند فرورفتن سفیانی در بیداء، قیام یمانی، خراسانی، سفیانی، دجال، قتل نفس زکیه، جنگ‌های خونین و غیره از جمله علائم زمینی و طبیعی هستند.

۴-۴-۲. علائم آسمانی

به علت اهمیت ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف علاوه بر نشانه‌های زمینی و طبیعی برخی علائم آسمانی نیز در زمان ظهور حضرت رخ می‌دهد تا مردم بهتر رهبر و مصلح آسمانی را بشناسند و در راستای تحقق رسالت و اهداف او مشارکت کنند مانند صیحه آسمانی. امام صادق علیه السلام فرمود: «اذا نادى مناد من السماء ان الحق فى آل محمد صلى الله عليه وآله فعند ذلك يظهر المهدي على افواه الناس ويشربون حبه، ولا يكون لهم ذكر غيره؛ هرگاه گوینده‌ای از آسمان ندا دهد که حق با اولاد محمد صلی الله علیه

وآله است، در آن هنگام، ظهور مهدی علیه السلام به سرزبانها می افتد، و همه [شراب] دوستی او می نوشند و غیر او را یاد نمی کنند» (ابن طاووس، ۱۴۱۶، ص ۱۲۹).

۴-۳-۴. کسوف

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «علامة خروج المهدي كسوف الشمس في شهر رمضان في ثلاث عشرة واربع عشرة منه؛ نشانه ظهور مهدی عَلَيْهِ السَّلَام کسوف خورشید در ماه مبارک رمضان است و وقت کسوف سیزدهم یا چهاردهم ماه رمضان خواهد بود». (نعمانی، ۱۳۸۷، ص ۲۷۰)

۵. نتیجه گیری

یکی از مباحث مهم در زمینه مهدویت بحث علائم ظهور امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام است که در پژوهش حاضر در ضمن چهار عنوان کلی جمع بندی شده است. علائم ظهور امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام براساس این عناوین تقسیم شده است و عبارتند از: علائم عام و خاص، علائم حتمی و غیر حتمی، علائم با فاصله و بی فاصله، علائم زمینی و آسمانی. براساس روایات مختلف از جمله علائم حتمی ظهور امام عَلَيْهِ السَّلَام خروج سفیانی، خسف در بیداء، روج یمانی، قتل نفس زکیه و صیحه آسمانی است. صیحه آسمانی و کسوف از علائم آسمانی و فرورفتن سفیانی در بیداء، قیام یمانی، خراسانی، سفیانی، دجال، قتل نفس زکیه، جنگ های خونین از علائم زمینی این امر خواهد بود. در روایات قیام خراسانی و سفیانی و یمانی و کشته شدن نفس زکیه از نشانه های نزدیک به وقت ظهور است.

فهرست منابع

۱. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۱۶). *التشريف بالمنن في التعريف بالفتن*. قم: مؤسسه صاحب الامر.
۲. اربلی، علی بن عیسی (۱۴۰۳). *کشف الغمه*. بیروت: دارالاضواء.
۳. سعیدی مهر، محمد (۱۳۷۸). *آموزش کلام اسلامی*. قم: نشر طه.
۴. شیخ صدوق، کمال الدین (۱۳۹۵). *کمال الدین و تمام النعمه*. قم: نشر جامعه مدرسین.
۵. شیخ طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۱). *کتاب الغیبه*. قم: نشر دارالمعارف الاسلامیه.
۶. شیخ مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۴). *الارشاد*. قم: نشر المؤتمر العالمي لألفية الشيخ المفيد.
۷. صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۴۲۲). *منتخب الأثر*. تهران: انتشارات مؤلف.
۸. طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۷). *اعلام الوری*. قم: مؤسسه آل البيت عَلَيْهِمُ السَّلَام لإحياء التراث.

- ٩ . كليني، محمد بن يعقوب (١٤٠١). كافي. بيروت: دار التعارف.
- ١٠ . عاملي، شيخ حر، محمد بن حسن (١٤٢٥). اثباه الهداه. بيروت: مؤسسه الاعلميه للمطبوعات بيروت.
- ١١ . مجلسي، محمد باقر (١٤١٠). بحار الانوار. بيروت: دار احياء التراث العربي.
- ١٢ . متقي هندی، علاء الدين علي بن حسام (١٤٠٥). كنز العمال. بيروت: مؤسسه الرساله.
- ١٣ . الصدر، محمد (١٤١٢). تاريخ الغيبه الكبرى. بيروت: دار التعارف للمطبوعات.
- ١٤ . الصدر، محمد (١٤١٢). تاريخ ما بعد الظهور. بيروت: دار التعارف للمطبوعات.
- ١٥ . نعماني، ابو عبدالله محمد بن ابراهيم (١٣٨٧). غيبه نعماني. تهران: دار الكتب الاسلاميه.
- ١٦ . يزدي حايري، علي (١٤٢٢). الزام الناصب في اثبات الحجه الغائب. بيروت: مؤسسه اعلمى.

